

Ольга КРАВЕЦЬ

ХОРВАТСЬКІ ДОПISУВАЧІ ОЛЕКСАНДРА БАРВІНСЬКОГО

Епістолярна спадщина братів Барвінських є надзвичайно цінним джерелознавчим матеріалом. Особлива значимість їхніх листів полягає в тому, що вони розкривають взаємини одного з братів Барвінських – Олександра – з цілою когортою українських і закордонних діячів культури і науки. Через призму листування з видатними особистостями минулих століть та епох Ол.Барвінський постає як дієвий політик, активний науковець, культурний діяч. Як і в попередніх наших публікаціях на подібну тему*, у цій представлені неопубліковані листи знаних хорватських мужів Джури Даничича та Юрія Йосипа Штроссмаера, а також представників хорватської молоді з Відня. Надіслані листи до українського адресата визначаємо, за класифікацією польського літературознавця Стефанії Скварчинської, як “товариські”.

У серпні 1869 р. Олександр Барвінський написав лист до відомого сербського й хорватського науковця Джури (Юрія) Даничича**. У листі йшлося про переклад Святого Письма, над яким у той час працював П.Куліш. Ол.Барвінський звертався до вченого, автора сербського перекладу Біблії, за порадою, яким чином найкраще організувати її літературно-наукову інтерпретацію. У листі-відповіді, що надійшов через десять днів, Джура Даничич виклав Ол.Барвінському ті вимоги, яких повинен дотримуватися перекладач, серед яких найголовніша – повна відповідність перекладу давньоєврейському оригіналу. Учений нагадував, що основною вимогою до перекладу, який він здійснював на замовлення біблійного товариства, була саме адекватність оригіналу; на цьому він наголосив у своєму листі, оскільки йшлося про створення якісного перекладу народною мовою. Джура Даничич радив, щоб готовий переклад обов'язково переглянуло декілька компетентних у цій справі осіб – таким чином можна було б уникнути небажаних помилок і неточностей.

Цікаво, що через декілька років ім'я цього хорватського науковця знов виринуло в епістолярії, пов'язаній із Ол. Барвінським. У січні 1879 р. до Ол. Барвінського із Белграда написав його давній знайомий Стоян Новакович***. Дописувач у своєму листі згадував про Джуру Даничича, оскільки разом із листом він надіслав свою працю “Б. Даничић или филологија и књижевни језик српски 1847 и 1877”. На думку С.Новаковича, подібна праця є шкідливою історією сербської літературної мови і “для Вашої літератури і публіки могла би бути потрібна, якби появилася в перекладі або конспекті (тезах) у “Правді”¹. В архіві Барвінських наявний і переклад праці “Юрій Даничич або фільольогія і письменний јазик сербський 1847–1877. По причині тридцятьлітньої літературної діяльності Даничича написав Стоян Новакович”, підписаний псевдоні-

* Йдеться про статті “Три листи Франтішка Ржегоржа до Олександра Барвінського” // Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 75 річчю К.К.Трофимовича. Львів, 1998. С.141–147; “Неопубліковані листи В.Ягича до Ол.Барвінського” // Проблеми слов'янознавства. Вип.51. Львів, 2000. С.189–192.

** Джура Даничич (1825–1882).

*** Стоян Новакович – професор Вищої школи у Белграді, згодом міністр освіти, посол у Парижі, Петербурзі, Царгороді, посланик сербської Скупщини.

¹ Лист Стояна Новаковича, писаний до мене з Білгорода 29 січня 1879 // Олександр Барвінський. Спо-мини з мого життя. Частина перша та друга. Нью-Йорк–Київ, 2004. С.136.

мом І. Григорович^{*}. Опрацьовуючи сербські джерела (надіслані братові Олександрові разом із згаданим листом), Ос.Барвінський скомпонував огляд під назвою “Юрій Даничич”, присвятивши його пам’яті покійного брата Володимира^{**}. Огляд, в якому йшлося про неоціненні заслуги визнаного сербського і хорватського науковця Дж. Даничича у становленні народної мови, був опублікований 1883 р. на сторінках газети “Діло” (ч. 90–93): газета “Правда” на той час уже не виходила.

Ол.Барвінський був беззаперечним авторитетом в коментуванні Святого Письма, а також в питаннях, пов’язаних із перекладом цього тексту різними слов’янськими мовами. Недаремно майже через 60 років із науковими консультаціями, які стосувались Кулішевого перекладу Святого Письма, звертався до Ол.Барвінського і міністр віросповідань УНР Іван Огієнко (1882–1972). У роковини смерті П.Куліша він прочитав українським емігрантам у Тарнові лекцію про П.Куліша як перекладача Святого Письма українською мовою. Згодом доповідач вирішив видрукувати свій виступ, тому й написав до Ол.Барвінського як компетентного знавця цієї проблеми з наміром отримати інформацію про ті джерела, які міг би використати для збору відповідного матеріалу. І.Огієнко особливо цікавився споминами І.Пулюя про П.Куліша та їхнім листуванням, запитував про це Ол.Барвінського, якого вважав “неоцінним джерелом до кращого пізнання наших культурних діячів”. З листа від 21 березня 1922 р. дізнаємося, що І.Огієнко отримав матеріали, про які просив Ол.Барвінського, і запевняв, що “заслуги двох цих осіб [І.Пулюя та П.Куліша. – *О.К.*] в царині української культури знайдуть в праці моїй цілком достойне освітлення”².

1891 р. сталася важлива подія у житті Олександра Барвінського: він виграв вибори до австрійської Державної ради, а через три роки – і до Галицького сейму. Ол.Барвінський був гнучким дипломатом, але насамперед переконаним українцем. Він постійно намагався викликати зацікавлення до українців інших народів, історично й політично обґрунтувати роль свого народу як народу європейського, народу самобутнього, що прагне незалежного культурного розвитку. Тогочасні листи до Ол. Барвінського, його закордонна пошта вводять нас у ту атмосферу, яка склалася на зламі століть. Якщо в епістолярній спадщині Ол.Барвінського та й братів Барвінських загалом, датованій 60–80 роками XIX ст., найчастіше порушуються проблеми літератури й мистецтва, то з листів пізнішого періоду довідуємось про Барвінського-політика, його діяльну участь у різних інституціях. Іншим стає і характер кореспонденції: прості одно- та багатотематичні листи (листи “в інтересах” і листи “товариські”) змінюються закордонною поштою – офіційними запрошеннями, зверненнями зарубіжних організацій, установ, товариств.

У вересні 1897 р. Ол.Барвінський здійснив цікаву подорож на Балкани, до Любляни у Словенії, де відбувався словенський конгрес за участі послів до сейму і Державної думи. Окрім них, на конгрес прибули і численні делегації з усіх частин, що утворювали тогочасну Хорватію. Ол.Барвінського було обрано до президії. Як почесний голова на конгресі Ол.Барвінський проголошував учасникам зібрання ідеї слов’янської єдності, розпочавши свою промову словенською, а завершивши українською мо-

^{*} Григорович І. – приbrane ім’я Осипа Барвінського (1844–1889), третього з роду Барвінських, греко-католицького священика. Із трьох братів Барвінських він був найбільшим прихильником українських славістичних студій. Йому належать розвідки про культурний рух південних слов’ян, українські переклади сербських оповідань та переспіви сербських епічних пісень.

^{**} Володимир Барвінський (1850–1883) – брат Олександра та Осипа Барвінських, правник за фахом, редактор часопису “Правда”, засновник газети “Діло”. Автор повістей “Сонні мари молодого питомця” і “Скошений цвіт”.

² Огієнко І. Листи до Ол.Барвінського. Львівська наукова бібліотека НАН ім. В.Стефаніка. Відділ рукописів. Ф.11. Спр.№ 1997. Арк.14.

вою. Наступного року вже як делегат “Християнсько-слов’янського союзу” Ол.Барвінський був чи не єдиним представником від українських партій на святкуванні у Празі столітнього ювілею великого чеського науковця Ф.Палацького.

З огляду на це, не викликає жодного здивування запрошення для членів Слов’янського парламентарного клубу на панахиду за душу хорватського бана Петара Зринського*, яке надіслала 22 квітня 1897 року хорватська молодь у Відні. Зберігається воно в рукописному фонді родини Барвінських серед кореспонденції, що надходила від різних установ та організацій. Якщо про попередні подорожі Ол. Барвінського й контакти зі Слов’янським світом маємо певні згадки й відомості, то про його присутність на поминальній панахиді у Відні ніде не згадується. Не знаємо, чи Ол.Барвінський, який ще зі студентських часів цікавився південними слов’янами, брав участь у цих урочистостях – архів Барвінських цього не фіксує.

У рукописному фонді родини Барвінських викликає неабияке зацікавлення телеграма від єпископа Хорватії Йосифа (Юрія) Штрросмаєра**, надіслана Олександрю Барвінському 18 листопада 1899 р. Це єдина кореспонденція, що свідчить про контакти українського політика, науковця, педагога з видатним діячем хорватської культури. У своїй короткій телеграмі (надісланий із Відня) єпископ Штрросмаєр дякує Ол.Барвінському за привітання, додаючи водночас, як і належало особі високого церковного сану, слова Божого благословення: “Дякую за вітання. Нехай вас благословить Господь. – Штрросмаєр”. Важко визначити, з якої нагоди Ол.Барвінський надсилав привітання чи вітальний лист єпископу Штрросмаєру. Бракує нам й інформації про наявність їхньої подальшої спільної кореспонденції, хоча можна здогадатися, що такі контакти тривали і далі.

Єпископ Штрросмаєр у 60–на початку 70-х років XIX ст. керував національною партією (народняки), яка домагалася об’єднання хорватських земель. Зі свого боку, Ол.Барвінський, поєднуючи діяльність науковця із політичними виступами, як ідеолог національного відродження українців Галичини, провідник “народовської” партії, мав великі заслуги у пробудженні українського духу на галицьких землях.

За особистого сприяння єпископа Штрросмаєра 1867 р. було засновано Югославському академію наук і мистецтв у Загребі з бібліотекою, картинною галереєю та університетом (1874). Ця подія була зафіксована у часописі “Правда” за 1878 р., у якому й поміщено інформацію пізнавального характеру “Jugoslovenska Akademija Znanosti i Jugoslovenske Umetnosti, її почин і діяльність”. Її виявив у “Ljetopisu” новоствореної наукової інституції й переклав для українського читача ще один представник роду Барвінських – Осип.

Хорватський єпископ, окрім того, неодноразово відстоював надання Хорватії автономії у питаннях бюджету і фінансів. Подібно ж і Ол.Барвінський упродовж декількох років (1897, 1898 і 1901) у парламенті входив до бюджетної комісії, наполегливо обстоюючи українське сторонництво.

* Петар Зринський (1621–1671), бан (себто намісник австрійського цісара у слов’янських землях до половини XIX ст.) Хорватії впродовж 1665 р. організував у рік свого намісництва виступ хорватів та мадярів за відокремлення Хорватії та Угорщини від імперії Габсбургів. Як активний учасник певних історичних подій Петар Зринський згадується у контексті історії хорватської літератури разом із своїм братом Миколою. Обидва брати спричинилися до духовного збагачення свого народу. У запрошенні мовилося ще про одного великого хорвата – Франа Крсту Франкопана (1643–1671), хорватського ліричного поета та перекладача, близького Петару Зринському своїм славним родом і трагічною долею (обидвох страчено 1671 р.). Саме ці дві постаті – люди політики та діячі культури, – з 70-х років XIX ст. стали для хорватів символом опору чужинцям.

** Штрросмаєр Йосип Юрій (1815–1905) – хорватський політичний діяч, єпископ, видатний діяч хорватської культури, прихильник культурного і політичного зближення слов’янських народів і єдності південних слов’ян.

Декілька фрагментів з хорватської кореспонденції Ол.Барвінського, безперечно, розширюють географію дописувачів видатного українського громадського і політичного діяча, дають змогу простежити одну з цікавих сторінок наукової діяльності вченого. І свідчать про перспективність подальшої роботи у цій царині.

Лист 1

Даничич Юрій
Лист до Олександра Барвінського
Загреб, 1869

У Загребу 13/25 авг 1869
Многопоштован Господине!

Веома ми је мило што ми дадoste прилику писмом својим од 3. ов. м. да се упознам с вама и преко писана разговорим.

Кад се библијско друштво договарало са мном о српском пријеводу св. писма, оно је искало: **да пријевод подпуно одговара јеврејскому оригиналу***. То је главно; а да би могло бити увјерено да је пријевод доиста таки, искало је: **да га најприје прегледају два или три човјека, која оно избере****. Ја сам на то обоје пристао тако да ако би се у реченом прегледању нашло штогод што не би било добро, нитко не може ништа промијенити, ако ја не пристанем. Тако сам се ја увјерио да библијском друштву највише за тијем стоји да добије добар пријевод. Све су друге ситнице, на које радо пристаје колико год може. О правопису није било са мном ни разговора, јер је то питање већ било свршено, и друштво се новим завјетом увјерило било да правопис није сметња у народу. Али треба да знате да је из почетка правопис много одбијао друштво из Вукова пријевода Новога Завјета, тако да га више година, по што је изашао, није хтјело друштво купити. И код вас би се **могло***** догодити тако; али ја тврдо мислим да би се то свладало, само кад би се друштво увјерило да је пријевод добар.

Што се тиче ремунарације, мени је главно било да ми дјело изиде на свијет и буде на корист народу; а нијесам гледао хоћу ли добити коју стотину форинти више или мање, и могу вам казати да сам се увјерио да је друштво и у тој ствари готово учинити све што је право; само ја мислим да књижевник и не треба да свој труд новцем мери.

Што је друштво дало за српски пријевод, за цијело ће дати и за сваки други; другачије се не може мислити; а по томе ако се с којим преводиоцем не би погодило за ремунарацију, узрок не ће бити ништа друго него што преводилац сувише иште. Мој пријевод узело је друштво тако да је његова властитост.

Што вам написах, то је главно и мислим да ће бити доста да бисте могли знати како ћете се владати. Ја ћу се веома радовати ако своме народу предате добар пријевод св. писма.

Желећи вам свако добро остајем с особитим поштовањем
Ђ. Даничић

Переклад

Високоповажаний пане!

Мені дуже приємно, що вашим листом від 3 ц[ього] м[ісяця] ви мені дали змогу познайомитися з вами і розмовляти за посередництвом листів.

* Авторські позначення.

** Авторські позначення.

*** Авторські позначення.

Коли біблійне товариство домовлялося зі мною про сербський переклад Св. Письма, воно вимагало, щоби переклад повністю відповідав єврейському оригіналові. Це основне; а щоби бути впевненому в тому, що переклад справді є такий, вимагало: його мусить насамперед переглянути дві чи три обрані ним особи. Я на ці дві вимоги погодився з тим, що якби у згаданому перегляді знайшли щось недобре, то ніхто нічого не зможе змінити без моєї на те згоди. Так я переконався, що біблійному товариству найбільше залежить на тому, щоби мати якісний переклад. Усе інше дріб'язок, із яким воно радо погоджується, наскільки це можливо. Про правопис зі мною ніхто нічого не говорив, бо це питання вже вирішене, і товариство переконалося Новим Заповітом, що правопис не є перешкодою народові.

Але треба, щоби ви знали, що спочатку правопис дуже відкинув товариство від Караджичевого перекладу Нового Заповіту, так що багато років після його виходу товариство не хотіло його купувати. І у вас могло би таке трапитись, але я впевнений, що це можна було б подолати, якби товариство переконалося, що переклад добрий.

Що стосується ремунирації*, для мене найважливіше, щоби твір побачив світ і був корисний народові; я не дивився, чи отримаю якусь сотню форинтів більше чи менше, і можу вам переконливо сказати, що товариство у цій справі готове зробити все, що належить; але, на мою думку, письменник не повинен свою працю оцінювати грішми.

Те, що товариство дало за сербський переклад, те і дасть за кожний інший; інакше навіть не може бути; а після того, якби воно не домовилося з якимось перекладачем про ремунирацію, причиною цього буде не що інше, як те, що перекладач за багато хоче. Товариство взяло мій переклад так, ніби це є його власність.

Те, що я вам написав, головне, і вважаю цього буде достатньо для того, щоби ви могли знати, як бути. Буду дуже радіти, якщо ви своєму народові дасьте добрий переклад Св. Письма.

Бажаючи вам усякого добра, залишаюсь з особливою повагою
Дж. Даничич

Лист 2

Запрошення (для членів Слов'янського парламентського клубу) на панахиду за душу хорватського бана Петра Зринського 1897 (Відень)

Slavnom klubu!

Potpisani u ime hrv. omladine u Beču časte se ovim pozvati Vas na svečane zadušnice, koje će hrv. omladina u Beču držati u Petak dne 30. Travnja s.-g. za pokoj duša neprežaljenih velikana i hrv. mučenika bana Petra Zrinjskog i šura mu Krste Frankopana u crkvi Frania Tren (VIII Tiavirleng, 1 u 8 h u jutro).

Istog dana u 10 h. u jutro otići će brojna deputacija hrv. omladine u Beču osobnim vlakom u "Neues Menstadt" gdje će na grob neumrlih velikana položiti vjenac, a gosp. K. K.** stud. phil. držati svečani govor.

Beč 22. Travnja 1897.

Stjepan Kr. Invić

* Ремунирація – покриття видатків, відшкодування, тут оплата.

** К. К. – Krsto Krile, stud. phil.

Переклад

Славному Клубові!

Від імені хорв.[атської] молоді у Відні нижчепідписані мають честь запросити Вас на урочисту панахиду, яку хорватська молодь у Відні проводитиме у п'ятницю 30 квітня* ц.[ього року] за упокій душ незабутніх велетнів і хорватських мучеників бана Петара Зринського і його швагра Крсте Франкопана у церкві Франья Трен (VIII Тіавірленг, 1).

Цього ж дня, о 10 годині ранку, численне представництво віденської хорватської молоді відправиться окремим потягом у Нойс Менштадт**, де на могилу безсмертних велетнів покладе вінок, а пан К.К.***, студ.[ент] філ.[ософії], виголосить урочисту промову.

Відень, 22 квітня 1897

Степан Кр. Інвич

Лист 3 (телеграма)

1899, листопад 18

Відень

– hvala lijera na čestitki. bog vas blagoslovio – strossmajer.

Переклад

– дякую за вітання. нехай вас благословить Господь. – Штроссмаєр.

* 30 квітня 1671 р. – день страти відомих політичних діячів – Петара Зринського і Франа Крсте Франкопана, легендарних постатей хорватської історії.

** Мабуть, йдеться про Вешко Ново Мјесто (Бечко Ново Мйесто) – місцепоховання Петара Зринського і Крсте Франкопана.

*** За цим криптонімом фігурує студент філософії Крсто Кріле, підпис якого знаходимо в кінці тексту запрошення.